

Tomasz Schimanek

Koncepcja Centrum Aktywności Seniorów

1. Wprowadzenie

Niniejsze opracowanie zostało przygotowane na zlecenie Wspólnoty Roboczej Związków Organizacji Socjalnych WRZOS w ramach projektu „Aktywność jest dla każdego seniora”, współfinansowanego przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej ze środków Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych (ASOS) na lata 2014-2020. Jego celem jest opracowanie propozycji koncepcji działania Centrum Aktywności Seniorów czyli instytucji, która służyłaby aktywizacji i integracji osób 60+ w społeczności lokalnej w różnych sferach i dziedzinach życia. W pierwotnej wersji robocza nazwa tej instytucji brzmiała Centrum Aktywności Seniora, ale liczba mnoga w nazwie wydaje się adekwatniejsza do celów i efektów działania Centrum, a także podkreśla to, że służy ono wszystkim seniorom.

Opracowana koncepcja ma charakter wstępnej, autorskiej propozycji będącej nie tyle gotową receptą na Centrum Aktywności Seniorów, co na tym etapie konceptualizacji tego pomysłu nie jest możliwe, ile wkładem w dalszą dyskusję nad nim i ewentualną operacjonalizację. Duży wpływ na kształt koncepcji mają przyjęte przez autora założenia, opisane poniżej. Jeżeli będą one w przyszłości ulegać zmianie, to z pewnością będzie to miało wpływ na ostateczną koncepcję Centrum Aktywności Seniorów.

Koncepcja została opracowana w konsultacji z Bartłomiejem Głuszakiem, prezesem Federacji Organizacji Socjalnych Województwa Warmińsko-Mazurskiego FOSa, która jest członkiem Wspólnoty Roboczej Związków Organizacji Socjalnych, a jednocześnie jednym z inicjatorów i promotorów tworzenia centrów wsparcia dla osób starszych. W opracowaniu koncepcji wykorzystałem również wyniki dyskusji w trakcie seminarium, które odbyło się w grudniu

2014 roku w ramach projektu „Aktywność jest dla każdego seniora”, zorganizowanego przez Wspólnotę Roboczą Związków Organizacji Socjalnych WRZOS, Federację Organizacji Socjalnych Województwa Warmińsko-Mazurskiego FOSa, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Olsztynie, Miejskie Ośrodki Pomocy Społecznej w Bartoszycach, Elblągu, Ełku, Olsztynie.

2. Główne założenia

Podstawą dla opracowania koncepcji Centrum Aktywności Seniorów (CAS) są następujące założenia przyjęte przez autora:

- Centrum powinno służyć aktywności seniorów i ich integracji ze społecznością lokalną oraz budowaniu relacji międzypokoleniowych,
- seniorzy to osoby, które ukończyły 60-ty rok życia,
- w sferze aktywności seniorów Centrum powinno wspierać zarówno aktywizację osób starszych, jak i prowadzone przez nich różne formy aktywności – odbiorcami działań Centrum powinni być wszyscy seniorzy: bierni i aktywni,
- w sferze integracji seniorów ze społecznością lokalną Centrum powinno wspierać działania seniorów na rzecz społeczności, jak też społeczności na rzecz seniorów – adresatami działań Centrum powinni być seniorzy oraz cała społeczność lokalna,
- aktywność i integracja seniorów powinna dotyczyć różnych sfer życia,
- społeczność lokalna rozumiana jest jako gmina,
- z uwagi na to, że za jakość życia mieszkańców w gminie odpowiada samorząd, Centrum – niezależnie od konkretnych rozwiązań organizacyjnych – powinno opierać się o administrację gminną,
- rolą Centrum powinno być przede wszystkim inspirowanie, wspieranie i koordynacja działań na rzecz seniorów wszystkich podmiotów działających w społeczności lokalnej, ale też świadczenie konkretnych usług,
- Centrum powinno mieć trwały, instytucjonalny charakter i dysponować własną przestrzenią i kadrą niezbędną dla realizacji swoich działań,

- powinno także mieć w miarę stabilne źródła finansowania podstawowej działalności, zapewniające samodzielność działania.

3. Koncepcja Centrum Aktywności Seniorów (CAS)

3.1. Uzasadnienie tworzenia Centrów Aktywności Seniorów

Tworzenie lokalnych Centrów Aktywności Seniorów wspierających aktywność i integrację społeczną osób starszych jest potrzebne z kilku, podstawowych powodów:

- polskie społeczeństwo starzeje się, z roku na rok w perspektywie następnych dziesięcioleci – zgodnie z prognozami demografów - będzie zwiększał się w nim udział osób 60+. O ile obecnie mniej więcej co szósty Polak ma 60 lat i więcej, za 30 lat będzie to już co trzeci mieszkaniec naszego kraju,
- obecnie większość seniorów nie uczestniczy w różnych formach aktywności indywidualnej (fizycznej, zawodowej, edukacyjnej czy kulturalnej), jak też i społecznej (działalność w organizacjach pozarządowych, wolontariat, zaangażowanie w działania samorządów lokalnych). Polska ma jeden z najniższych w Unii Europejskiej wskaźników zatrudnienia osób starszych, z różnych form edukacji w korzysta jedynie 4% seniorów (GUS), niecałe 39% osób w wieku 65+ deklaruje przynależność do przynajmniej jednej organizacji pozarządowej, a 80% osób w tym wieku, niezależnie od tego czy należy czy nie należy do organizacji, nie pracuje w ogóle społecznie¹. Sondaż Eurobarometru z 2011 wykazał, że wolontariuszami jest 12% Polaków wieku 55+²,

¹ „Jak się żyje osobom starszym w Polsce?”, GUS, 2012

² http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_378_fact_pl_en.pdf

- nieuczestniczenie w różnych formach aktywności indywidualnej i społecznej powoduje obniżenie się jakości życia osób starszych, zarówno pod względem zdrowotnym, jak i komfortu życia,
- niewielkie zaangażowanie seniorów w różne formy aktywności społecznej powoduje z kolei, że społeczeństwo nie korzysta z ich potencjału wiedzy życiowej, umiejętności, kompetencji i wolnego czasu. Powoduje to ograniczenie naturalnej, międzypokoleniowej wymiany wiedzy i doświadczeń,
- stopniowe zrównanie i wydłużanie się wieku emerytalnego w Polsce, będzie wymuszać większą aktywność zawodową, a także społeczną. Obecnie wynosi on nominalnie 60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn, za siedem lat mężczyźni będą pracować do 67 roku życia, kobiety za mniej więcej 10 lat do 63 roku życia, a za 27 lat do 67 roku życia.

Naturalną przestrzenią dla realizacji aktywności seniorów – poza rodziną – wydaje się społeczność lokalna (gmina), w której łatwo budować naturalne więzi międzyludzkie i realizować różne formy aktywności, zarówno tej indywidualnej, jak i grupowej.

3.2. Cele działania Centrum

Długofalowym celem działania Centrum Aktywności Seniorów jest **wzrost jakości życia seniorów oraz innych mieszkańców społeczności lokalnej**. Najważniejsze trzy cele operacyjne to:

Cel 1: wzrost aktywności osób starszych w różnych sferach życia, w tym także w działaniach na rzecz społeczności lokalnej

Osiągnięcie tego celu można mierzyć poprzez przyrost liczby seniorów zaangażowanych w różne formy aktywności: sportowej, kulturalnej, edukacyjnej, ale także w działania na rzecz społeczności: aktywność w organizacjach pozarządowych,

wolontariat, aktywność w strukturach samorządowych, w tym w jednostkach pomocniczych gminy.

Cel 2: wzrost udziału osób aktywnych w ogólnej populacji osób 60+ w społeczności lokalnej

Wskaźnikiem realizacji tego celu może być procentowy wzrost udziału w ogólnej populacji seniorów osób korzystających z różnych form aktywności.

Cel 3: wzrost poziomu integracji seniorów w społeczności lokalnej

Wskaźnikami osiągnięcia tego celu mogą być: wzrost udziału osób w społeczności lokalnej mających pozytywny stosunek do seniorów oraz wzrost liczby mieszkańców zaangażowanych w działania międzypokoleniowe.

Cel 4: poszerzenie oferty usług dla osób starszych dostępnych w społeczności lokalnej i poprawa ich jakości oraz użyteczności

Wskaźnikami realizacji tego celu mogą być: poszerzenie oferty dostępnej w społeczności lokalnej o nowe typy usług, zwiększenie liczby seniorów korzystających z poszczególnych typów usług, zwiększenie poziomu i skali zadowolenia osób korzystających z usług.

3.3. Główne funkcje i zadania Centrum

W realizacji celów operacyjnych Centrum powinno pełnić osiem podstawowych funkcji:

Funkcja CAS	Adresaci	
	Seniorzy	Społeczność lokalna
Informacyjna	informacja prawna, zdrowotna,	informacja o potrzebach seniorów,

	informacja o możliwościach prowadzenia aktywności, itp.	o aktywności seniorów w społeczności, o możliwościach wsparcia działań osób starszych, itp.
Doradcza	doradztwo w zakresie tego, jak rozwiązać problemy (np. prawne, zdrowotne, rodzinne), jak podejmować i realizować aktywność, jak działać skutecznie, itp.	doradztwo w zakresie tego, jak skutecznie prowadzić działania na rzecz seniorów, w jaki sposób kształtować relacje międzypokoleniowe, itp.
Edukacyjna	np. w zakresie znaczenia aktywności w życiu seniorów, umiejętności przydatnych w życiu codziennym i w aktywności społecznej oraz podnoszeniu poziomu wiedzy i kompetencji życiowych, społecznych i zawodowych	np. w zakresie potrzeb i możliwości osób starszych, przełamywania negatywnych stereotypów dotyczących seniorów, specyfiki pracy z osobami starszymi
Aktywizacyjna	w zakresie podejmowania przez seniorów różnych form aktywności, zarówno indywidualnych, jak i grupowych, w tym także aktywność w organizacjach pozarządowych, w strukturach samorządowych oraz wolontariat	w zakresie podejmowania przez mieszkańców i podmioty działające w społeczności lokalnej działań na rzecz osób starszych, w tym także angażujących aktywność samych seniorów
Wspierająca	działania indywidualne i grupowe realizowane przez seniorów np.	działania mieszkańców i innych podmiotów na rzecz osób starszych,

	poprzez udostępnianie wspólnej przestrzeni, edukację, doradztwo, itp.	np. poprzez udostępnianie wspólnej przestrzeni, edukację, doradztwo, itp.
Integracyjna	w zakresie wewnętrznej integracji seniorów i ich środowisk oraz w zakresie integracji osób starszych ze społecznością lokalną, na przykład poprzez spotkania, wspólne działania, edukację, itp.	w zakresie integracji seniorów ze społecznością lokalną i budowania więzi międzypokoleniowych, na przykład poprzez wspólne, międzypokoleniowe spotkania i przedsięwzięcia, edukację mieszkańców, itp.
Koordynacyjna	w zakresie uzupełniania się i koordynacji działań podejmowanych przez seniorów	w zakresie uzupełniania się i koordynacji działań na rzecz seniorów podejmowanych przez mieszkańców i inne podmioty działające w społeczności lokalnej
Usługowa	dostarczanie seniorom usług zaspokajających ich potrzeby, o ile nie są one świadczone przez inne podmioty w społeczności lokalnej, w tym np. usług służących realizacji aktywności fizycznej seniorów, usług rehabilitacyjnych, zdrowotnych opiekuńczych czy kursów komputerowych, ewentualnie zlecenie realizacji tego typu usług innym podmiotom	uzupełnianie działań innych podmiotów w społeczności lokalnej świadczących usługi na rzecz seniorów, w tym usługi opiekuńcze, rehabilitacyjne, edukacyjne bądź koordynacja i monitorowanie świadczenia usług poprzez zlecenie ich realizacji innym podmiotom

Centrum dla realizacji pozostałych swoich funkcji powinno pełnić przede wszystkim funkcję koordynacyjną, która umożliwi skuteczne wykorzystanie potencjału działań samych seniorów, jak i mieszkańców oraz innych podmiotów na rzecz realizacji celów Centrum. Oznacza to, że CAS w zakresie funkcji usługowej podejmuje takie działania, które nie są podejmowane przez innych lub takie, które uzupełniają działania innych. Inaczej mówiąc, CAS nie zastępuje działań innych podmiotów, ale stara się je uspołnić, koordynować oraz uzupełniać.

Z punktu widzenia użyteczności dla osób starszych istotne byłoby, gdyby różnego rodzaju usługi do nich skierowane były dostępne w jednym miejscu. O ile są więc takie możliwości lokalowe i finansowe, CAS może dysponować miejscem, w którym będą pomieszczenia i sprzęt umożliwiające świadczenie różnych typów usług, np. poradnictwa, zajęć sportowych, rehabilitacyjnych, kursów komputerowych czy wydawania posiłków. Nawet wtedy jednak nie oznacza to, że CAS musi świadczyć wszystkie te usługi, racjonalniejszym rozwiązaniem będzie udostępnienie pomieszczeń Centrum dla prowadzenia ich przez wyspecjalizowane podmioty zewnętrzne.

Szczegółowe zadania Centrum w ramach poszczególnych funkcji powinny być w miarę elastyczne, dostosowane do specyfiki, potrzeb i możliwości społeczności lokalnej. Do podstawowych, stałych zadań można zaliczyć:

Funkcja	Podstawowe zadania CAS
Informacyjna	<ul style="list-style-type: none">▪ prowadzenie stałego punktu informacyjnego dla seniorów i dla mieszkańców,▪ organizowanie cyklicznych, tematycznych spotkań informacyjnych dla seniorów, dla mieszkańców i dla podmiotów działających w społeczności lokalnej,

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ stałe udostępnianie istotnych informacji w formie własnego newslettera czy też stałych informacji w mediach.
Doradcza	<ul style="list-style-type: none"> ▪ prowadzenie stałych dyżurów doradców dla seniorów i dla mieszkańców, ▪ prowadzenie okresowych dyżurów doradców w wybranych tematach dla seniorów i dla mieszkańców oraz dla podmiotów działających w społeczności lokalnej.
Edukacyjna	<ul style="list-style-type: none"> ▪ prowadzenie cyklicznych szkoleń, kursów i warsztatów dla seniorów oraz dla mieszkańców, ▪ prowadzenie działań informacyjno-edukacyjnych skierowanych do seniorów i mieszkańców (np. stałe kąciuki edukacyjne w prasie lokalnej, kampanie edukacyjne w lokalnych mediach czy w przestrzeni publicznej, zajęcia edukacyjne w szkołach), ▪ okresowe spotkania informacyjno-edukacyjne dla podmiotów działających na rzecz osób starszych.
Aktywizacyjna	<ul style="list-style-type: none"> ▪ uwzględnianie zachęt do podejmowania przez seniorów aktywności indywidualnej i grupowej w działaniach informacyjnych, doradczych i edukacyjnych CAS, ▪ aktywne wychodzenie z tymi działaniami do seniorów biernych zawodowo i społecznie, ▪ uwzględnianie zachęt do włączania seniorów w działania realizowane przez mieszkańców i inne podmioty działające w społeczności lokalnej w skierowanych do nich działaniach informacyjnych, doradczych i edukacyjnych podejmowanych przez CAS, ▪ aktywne wychodzenie z takimi zachętami do podmiotów dotychczas

	niepodejmujących działań na rzecz seniorów.
Wspierająca	<ul style="list-style-type: none"> ▪ uwzględnianie w działaniach informacyjnych, doradczych i edukacyjnych przekazywania informacji i wiedzy przydatnych w podejmowaniu i prowadzeniu różnych form aktywności przez osoby starsze, ▪ uwzględnianie w działaniach informacyjnych, doradczych i edukacyjnych skierowanych do mieszkańców i innych podmiotów przekazywania informacji i wiedzy przydatnych w podejmowaniu i prowadzeniu działań na rzecz osób starszych, ▪ podnoszenie i uzupełnianie wiedzy pracowników innych podmiotów w zakresie specyfiki pracy z seniorami, ▪ udostępnianie przestrzeni CAS – oraz innych zasobów (sprzęt, wyposażenie, itp.) do realizacji aktywności seniorów i na rzecz seniorów.
Integracyjna	<ul style="list-style-type: none"> ▪ tworzenie przestrzeni, miejsca przyjaznego seniorom, w którym mogą realizować swoją aktywność, ▪ uwzględnianie w działaniach edukacyjnych i inspirujących wspólnych działań różnych środowisk seniorów oraz podmiotów działających na ich rzecz, ▪ organizowanie wspólnych spotkań różnych środowisk seniorskich i podmiotów działających na rzecz seniorów, ▪ organizowanie wspólnych spotkań seniorów z mieszkańcami, w szczególności z młodzieżą, ▪ prowadzenie baz danych aktywności grupowych seniorów i działań na rzecz seniorów podejmowanych w społeczności lokalnej.

Koordynacyjna	<ul style="list-style-type: none"> ▪ inicjowanie spotkań służących planowaniu i koordynacji działań podejmowanych przez seniorów i na ich rzecz, ▪ inicjowanie debaty na rzecz lokalnej polityki senioralnej, ▪ opracowywanie planów działań na rzecz seniorów uwzględniających zaangażowanie mieszkańców i innych podmiotów działających w społeczności lokalnej, ▪ monitorowanie aktywności seniorów i działań mieszkańców oraz innych podmiotów na ich rzecz.
Usługowa	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dostarczanie lub uzupełnianie – w zależności od potrzeb i możliwości istniejących w społeczności lokalnej – usług wspomagających aktywizację seniorów. Mogą być to usługi oferowane bezpośrednio przez Centrum bądź też uzupełniające usługi oferowane przez inne podmioty. Dotyczy to np. usług: <ul style="list-style-type: none"> - służących realizacji aktywności w różnych sferach: ruchowej, intelektualnej, rekreacyjnej, turystycznej, - opiekuńczych, - rehabilitacyjnych, - rekrutacji i obsługi wolontariuszy, - umożliwiających udział w wyborach i konsultacjach społecznych, - rachunkowo-księgowych.

Istotne jest, aby realizowane przez Centrum działania dotyczyły:

- różnych środowisk seniorów (np. klubów seniora, uniwersytetów trzeciego wieku, kombatantów, emerytów, osób chorych na różnego rodzaju schorzenia związane z wiekiem), w tym także osób nieaktywnych,

ASOS 2014-2020

Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej
Osób Starszych na lata 2014-2020

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

- ukierunkowania i wykorzystania działań aktywnych mieszkańców, w tym seniorów, do aktywizacji osób biernych,
- budowania relacji międzypokoleniowych w społeczności lokalnej,
- różnych form aktywności osób starszych, przede wszystkim aktywności:
 - fizycznej, w tym sportowej,
 - umysłowej,
 - turystyczno-rekreacyjnej,
 - edukacyjnej,
 - kulturalnej,
 - zawodowej,
 - społecznej,
 - publicznej,
- szerokich kręgów mieszkańców, w tym w szczególności ludzi młodych,
- szerokiego spektrum podmiotów działających lub mogących działać na rzecz seniorów, a w szczególności:
 - organizacji pozarządowych
 - władz samorządowych i urzędników gminnych,
 - instytucji publicznych (ośrodki pomocy społecznej, domy kultury, biblioteki, itp.)
 - publicznych i niepublicznych placówek służby zdrowia,
 - publicznych i społecznych szkół podstawowych i ponadpodstawowych,
 - lokalnych mediów,
 - kościołów,
 - lokalnego biznesu.

3.4. Sposób organizacji Centrum

Celem długofalowym CAS jest podniesienie poziomu życia seniorów i mieszkańców społeczności lokalnej. Odpowiada on celom działania samorządu gminnego. Zgodnie z ustawą o samorządzie terytorialnym³ gmina odpowiada za zaspokajanie potrzeb zbiorowych mieszkańców (art. 7), w szczególności sprzyja solidarności międzypokoleniowej oraz tworzy warunki do pobudzania aktywności obywatelskiej osób starszych w społeczności lokalnej (art. 5c). Nie tylko więc cele, ale sposób ich realizacji w postaci Centrum Aktywności Seniorów mieszczą się w zakresie działania samorządu gminnego. Gmina dysponuje również instrumentami prawnymi, finansowymi i instytucjonalnymi służącymi realizacji tych celów. Te przesłanki przesądzają o tym, że Centrum Aktywności Seniorów jest zadaniem własnym samorządu gminnego. Dodatkowym argumentem za tym jest również fakt, że samorząd gminny realizuje zadania zlecone, na przykład z zakresu pomocy społecznej, które także skierowane są do osób starszych.

Zadania realizowane przez CAS mieszczą się w zadaniach własnych lub zleconych gminy m.in. z zakresu (art. 7 ustawy o samorządzie gminnym):

- ochrony zdrowia
- pomocy społecznej,
- wspierania rodziny,
- edukacji publicznej,
- kultury,
- kultury fizycznej i turystyki,
- porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli,

³ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym (Dz.U. 1990 nr 16 poz. 95 z późn. zm.)

- utrzymania gminnych obiektów i urzędzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych,
- polityki prorodzinnej,
- wdrażania programów pobudzania aktywności obywatelskiej,
- współpracy i działalności na rzecz organizacji pozarządowych,
- lokalnego transportu zbiorowego; ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, dróg i ulic oraz innych zadań.

Centrum może być prowadzone przez gminę samodzielnie w formie wyodrębnionej jednostki organizacyjnej lub zlecone innym podmiotom, w tym organizacjom pozarządowym (art. 9 ustawy o samorządzie gminnym). W szczególności dotyczy to organizacji pozarządowych, gdyż zgodnie z ustawą o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie⁴ do sfery pożytku publicznego, w ramach której administracja publiczna współpracuje z organizacjami pozarządowymi, należy m.in. działalność na rzecz osób w wieku emerytalnym (art. 4, ust. 1, pkt 10). Według Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w Polsce funkcjonuje nieco ponad 200 ośrodków wsparcia dla osób starszych, o różnym charakterze i zakresie działania⁵. Są wśród nich także centra aktywności osób starszych, które są prowadzone przez gminy (np. w Poznaniu lub Gdyni) albo na zlecenie gmin przez organizacje pozarządowe (np. w Częstochowie).

Wybór sposobu realizacji CAS należy do władz samorządowych, wydaje się jednak, że zlecenie prowadzenia Centrum organizacji pozarządowej, o ile jest w gminie organizacja mogąca takie zadanie zrealizować, ma dodatkowe zalety w postaci możliwości większej elastyczności działania CAS niż w przypadku, gdy będzie to jednostka budżetowa samorządu,

⁴ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. 2003 nr 96 poz. 873 z późn. zm.)

⁵ źródło: uzasadnienie do projektu Wieloletniego Program „Senior-WIGOR” na lata 2015-2020 z dnia 31 grudnia 2014 r.

a także większych możliwości pozyskiwania środków na działalność poprzez wykorzystanie źródeł finansowania adresowanych do organizacji pozarządowych.

W przypadku stworzenia CAS jako jednostki budżetowej, zostaje ona powołana uchwałą rady gminy, która powinna zawierać także statut Centrum. Dodatkowo organ wykonawczy, który nadzoruje działalność CAS (wójt, burmistrz, prezydent) powinien określić regulamin jego działania. W przypadku realizacji CAS jako zadania zleconego organizacji pozarządowej organ wykonawczy w zakresie zadania powinien określić cele, zasady i zakres działania CAS.

Użytecznym rozwiązaniem byłoby oparcie działalności Centrum na rocznych (a także w miarę potrzeb wieloletnich) planach działania, które przygotowuje CAS a zatwierdza organ wykonawczy gminy. Jest to możliwe również w przypadku zlecenia prowadzenia CAS organizacji pozarządowej, gdyż samorząd może określić taki warunek zlecając zadanie. Możliwe jest także w tym przypadku planowanie wieloletnie, zgodnie z ustawą o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie samorząd może bowiem zawrzeć umowę na prowadzenie Centrum do 5 lat, taki może być więc okres planowania wieloletniego.

Należy także zwrócić uwagę, że zgodnie z ustawą o gospodarce nieruchomościami⁶ na zasadach określonych w prawie lokalnym gminy mogą na warunkach preferencyjnych przekazywać organizacjom pozarządowym w użytkowanie nieruchomości, pod warunkiem, że służą one realizacji celów pożytku publicznego. Większość samorządów określiło w drodze uchwał rad gmin takie preferencyjne zasady, w oparciu o które, gminy mogą przekazać w użytkowanie organizacjom lokale czy inne nieruchomości na działalność CAS. Co więcej, zgodnie z ustawą o finansach publicznych (art. 221)⁷ gmina może przekazać organizacji pozarządowej, której zleciła prowadzenie CAS, dotację inwestycyjną np. z przeznaczeniem na remont i adaptację lokalu na potrzeby Centrum.

Istotną funkcją CAS jest koordynacja działań na rzecz seniorów w gminie. Centrum może podejmować w tym zakresie działania wykonawcze, nie ma natomiast mocy decyzyjnej. Taką

⁶ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U z 2014r. poz. 518 z późn. zm.)

⁷ Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych Dz.U. 2009 nr 157 poz. 1240 z późn. zm.)

moc w odniesieniu do instytucji gminnych mają władze samorządowe. Dlatego optymalnym rozwiązaniem jest, aby CAS był jednym z realizatorów uchwalonego przez radę gminy programu działań na rzecz aktywizacji osób starszych, który zakładałby współpracę i koordynację działań różnych podmiotów, w tym także instytucji gminnych. Takie programy są już uchwalane i wdrażane przez samorządy gminne (np. w Lublinie, Częstochowie, Elblągu, Nowym Mieście Lubawskim, Olsztynie, Kluczborku czy Nysie). Szczegółowy zakres działalności Centrum i jego plany działalności wynikać powinny wprost z gminnych programów działań na rzecz seniorów.

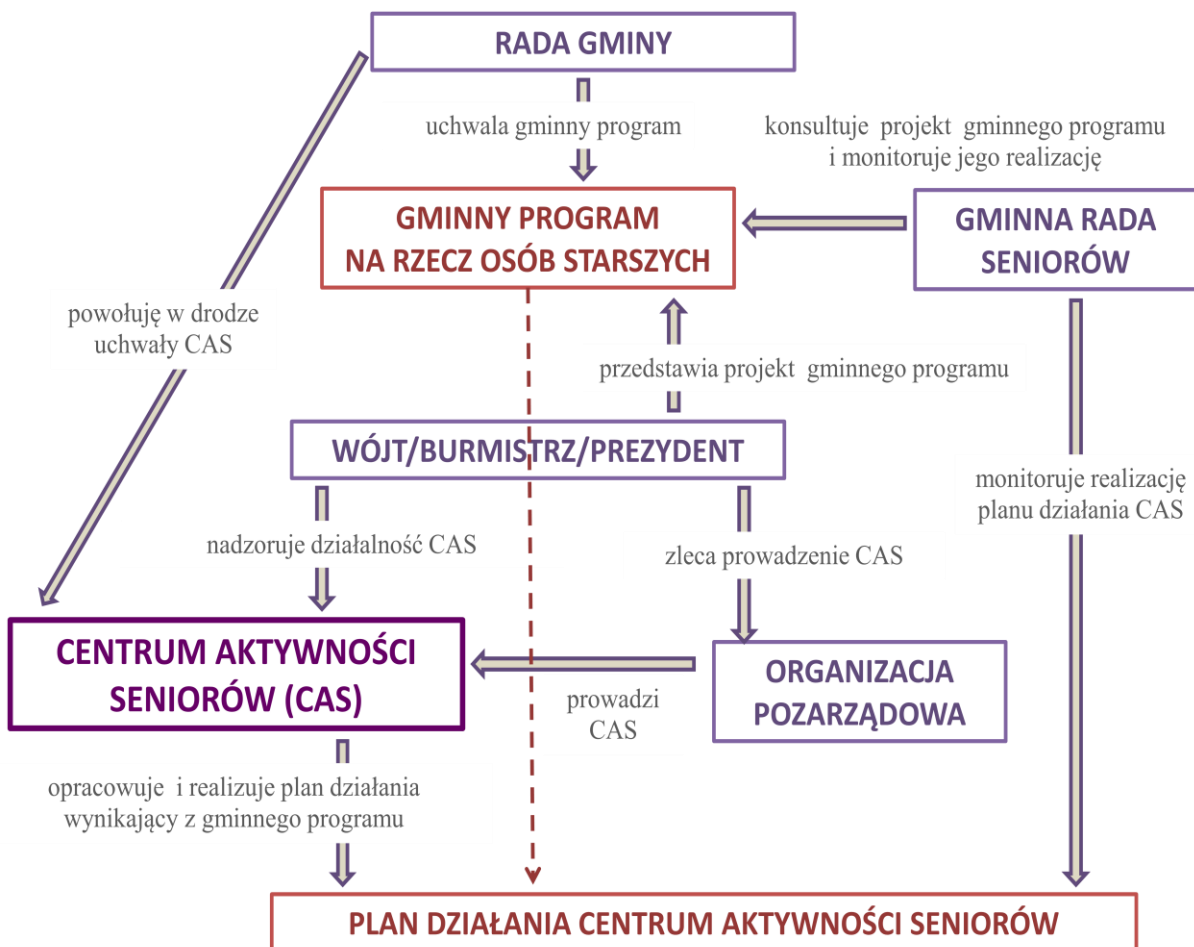
Wskazaniem byłoby także zaangażowanie w działalność CAS Gminnej Rady Seniorów, jeżeli została ona powołana przez władze samorządowe. Rada z jednej strony powinna konsultować gminny program na rzecz seniorów, z drugiej monitorować i oceniać jego realizację, w tym także działalność CAS. Rada powinna także konsultować i opiniować roczne i wieloletnie programy działania Centrum.

Podsumowując, optymalny model działania Centrum Aktywności Seniorów mógłby wyglądać w sposób następujący:

ASOS 2014-2020

Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej
Osób Starszych na lata 2014-2020

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

3.5. Zasoby Centrum

Kluczowym zasobem CAS jest jego kadra. Liczba, wymiar czasu pracy, kompetencje i zakres zadań pracowników Centrum będzie zależał od zakresu jego działalności i zakresu współpracy z partnerami zewnętrznymi. Przy założeniu, że duża część zadań CAS

ASOS 2014-2020

Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej
Osób Starszych na lata 2014-2020

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

realizowana będzie w ramach oferty innych podmiotów kadra Centrum powinna składać się przynajmniej z:

- dyrektora, odpowiedzialnego za bieżącą działalność CAS,
- pracownika administracyjnego,
- księgowego,
- osoby odpowiedzialnej za koordynację działań i współpracę z innymi podmiotami,
- osoby odpowiedzialnej za kontakty z seniorami/wolontariat,
- oraz osób zaangażowanych w świadczeniu usług, w zależności od typów usług prowadzonych przez CAS mogą być to np. rehabilitant, instruktor kulturalny, animator społeczny; przy czym nie muszą być to stali pracownicy Centrum, gdyż zajęcia z reguły odbywają się cyklicznie w określonych dniach.

Wymiar czasu pracy tych osób zależy od skali zadań realizowanych przez CAS. Powinny być to osoby o kwalifikacjach odpowiednich do wykonywanych obowiązków, przygotowane dodatkowo do pracy z osobami starszymi.

W sytuacji, w której CAS realizowałby np. usługi dla seniorów, wymagałoby to zatrudnienia specjalistów, którzy będą odpowiadać za ich realizację, np. rehabilitanta, pracownika socjalnego, pracownika oświatowo-kulturalnego czy osoby do obsługi kuchni.

Analogiczna sytuacja dotyczy bazy lokalowej i wyposażenia Centrum. W swoich podstawowych funkcjach CAS powinien posiadać dwa, trzy pomieszczenia administracyjno-biurowe, pomieszczenie przeznaczone na spotkania dla seniorów czy też spotkania z przedstawicielami podmiotów działających na ich rzecz, pomieszczenie, w którym mogłoby być organizowane doradztwo indywidualne dla seniorów, zaplecze socjalne oraz toalety dla pracowników i gości. W takiej konfiguracji CAS powinien być wyposażony w podstawowy sprzęt biurowy, w tym częściowo dostępny dla seniorów (możliwość skorzystania z komputera z dostępem do Internetu, możliwość wydruku, skorzystania z kserokopiarki) oraz wyposażenie niezbędne do organizacji spotkań. W sytuacji, w której CAS realizowałby

również inne zadania, wymagania dotyczące lokalu i wyposażenia oczywiście rosną. Na przykład, gdyby CAS miał pełnić rolę Klubu „Senior-WIGOR”, to powinien posiadać:

- jedno pomieszczenie ogólnodostępne wyposażone w stoły i krzesła pełniące funkcję sali spotkań,
- jedno pomieszczenie do zajęć rehabilitacyjno-ruchowych wyposażone w drabinki, materace oraz inne niezbędne wyposażenia stosownie do wieku uczestników,
- aneks kuchenny, wyposażony w sprzęt AGD, urządzenia i naczynia do przygotowania ciepłych napojów, podgrzania posiłku, przygotowania kanapek itp.,
- jedno pomieszczenie klubowe wyposażone w sprzęt RTV, komputer z dostępem do internetu, kanapy i fotele,
- 2 łazienki (dla kobiet i mężczyzn) wyposażone w 2 toalety oraz umywalkę, 1 prysznic dostępny zarówno dla kobiet, jak i mężczyzn,
- wydzielone miejsce pełniące funkcję szatni dla seniorów,

i zatrudniać jednego pracownika oraz specjalistę z zakresu rehabilitacji ruchowej.

3.6. Partnerzy CAS

Rolą Centrum – zgodnie z prezentowaną koncepcją - jest przede wszystkim koordynowanie i uspołnianie działań różnych podmiotów w społeczności lokalnej, aby optymalnie służyły realizacji celów CAS i gminnego programu na rzecz osób starszych. Stąd niezwykle ważna jest współpraca CAS z instytucjami publicznymi, organizacjami pozarządowymi, mediami i lokalnym biznesem. O ile jednak współpraca ze strony podmiotów niepublicznych jest wyrazem ich dobrej woli, o tyle gminne instytucje publiczne będą w tym zakresie realizować zadania wynikające z gminnego programu na rzecz osób starszych.

Współpraca i koordynacja działań ma kluczowe znaczenie, gdyż pozwoli wykorzystać potencjał i działania partnerów do realizacji celów i zadań CAS. Centrum nie powinno

tworzyć oferty zastępującej istniejącą lub potencjalną ofertę innych podmiotów, a jedynie uzupełniać ją w zakresie usług, których nie są w stanie zaoferować inni.

Istotne znaczenie ma także funkcja usługowa Centrum, gdyż uzupełnia ofertę usług dostępną lokalnie, co pozwala skuteczniej realizować cele stojące przed CAS i określone w programie na rzecz osób starszych, a dzięki temu pełniej zaspokajać potrzeby seniorów.

Przykład wkładu wybranych partnerów CAS pokazuje poniższa tabela:

Potencjalny partner CAS	Przykład wkładu w realizację zadań CAS
Urząd gminy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ udostępnianie przestrzeni na spotkanie seniorów, ▪ dostosowanie funkcjonowania urzędu do potrzeb i możliwości osób starszych.
Ośrodek pomocy społecznej	<ul style="list-style-type: none"> ▪ praca socjalna, ▪ poradnictwo specjalistyczne, ▪ usługi opiekuńcze.
Ośrodek kultury	<ul style="list-style-type: none"> ▪ oferta działań kulturalnych skierowana i dostosowana do oczekiwań i możliwości osób starszych, ▪ udostępnianie przestrzeni na realizację przez seniorów przedsięwzięć artystycznych, ▪ edukacja kulturalna i artystyczna.
Szkoły gminne	<ul style="list-style-type: none"> ▪ działania edukacyjne w szkołach dotyczące osób starszych, ▪ działania międzypokoleniowe, ▪ udostępnianie pracowni komputerowych czy sal gimnastycznych dla potrzeb seniorów.
Biblioteka gminna	<ul style="list-style-type: none"> ▪ oferta czytelnicza skierowana do osób starszych,

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ edukacja komputerowa.
Uniwersytety Trzeciego Wieku	<ul style="list-style-type: none"> ▪ oferta zajęć edukacyjnych skierowana do seniorów.
Organizacje pozarządowe	<ul style="list-style-type: none"> ▪ usługi opiekuńcze, rehabilitacyjne, ▪ oferta edukacyjna skierowana do seniorów, ▪ inne usługi adresowane do osób starszych, ▪ animacja aktywności seniorów, ▪ wolontariat, ▪ możliwość pozyskiwania dodatkowych środków zewnętrznych.
Lokalni przedsiębiorcy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ możliwość zatrudniania osób starszych, organizowania staży czy też przygotowania zawodowego.
Media lokalne	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zamieszczanie informacji dla i o osobach starszych, ▪ angażowanie się w kampanie informacyjno-edukacyjne.
Parafie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ udostępnianie przestrzeni na działania seniorów i/lub na rzecz seniorów, ▪ przekazywanie informacji o takich działaniach, ▪ wolontariat.
Spółdzielnie socjalne	<ul style="list-style-type: none"> ▪ możliwość zatrudniania seniorów, ▪ świadczenie usług na rzecz osób starszych.
Spółdzielnie mieszkaniowe	<ul style="list-style-type: none"> ▪ udostępnianie przestrzeni i animowanie działań seniorów, np. klubów seniora oraz działań na rzecz osób starszych, ▪ dostosowywanie mieszkań i budynków do potrzeb i

	możliwości osób starszych.
Zakłady opieki zdrowotnej	<ul style="list-style-type: none"> ▪ organizowanie spotkań z zakresu profilaktyki zdrowotnej, bezpłatnych porad czy badań dla seniorów.
Gminne ośrodki sportu i rekreacji	<ul style="list-style-type: none"> ▪ udostępnianie pomieszczeń na zajęcia dla osób starszych, ▪ organizowanie zajęć sportowych i rekreacyjnych dla seniorów.
Kluby sportowe	<ul style="list-style-type: none"> ▪ udostępnianie pomieszczeń na zajęcia dla osób starszych, ▪ organizowanie zajęć sportowych i rekreacyjnych dla seniorów.
Zarząd Transportu Miejskiego	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dostosowanie komunikacji miejskiej do potrzeb i możliwości osób starszych.
Zarząd Budynków Komunalnych	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dostosowywanie mieszkań i budynków do potrzeb i możliwości osób starszych.

Powyższa tabela nie wyczerpuje wszystkich możliwości i wszystkich partnerów, którzy potencjalnie mogą włączyć się w działania CAS. Możliwe jest również, aby CAS podzlecał realizację własnych zadań wybranym partnerom np. organizacjom pozarządowym lub też udostępniał swoje pomieszczenia dla realizacji ofert partnerów, np. pokój na dyżury prawnika zakontraktowanego przez ośrodek pomocy społecznej.

Szczególne znaczenie z perspektywy funkcji i zadań CAS mają organizacje pozarządowe zrzeszające seniorów, ale także innych mieszkańców społeczności lokalnej. Mają one cztery potencjalne atuty, niezwykle cenne z perspektywy funkcji Centrum:

- dobrze znają potrzeby i możliwości seniorów i innych mieszkańców społeczności lokalnej,

ASOS 2014-2020

Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej
Osób Starszych na lata 2014-2020

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

- same w sobie są formą realizacji różnych form aktywności obywateli, w tym także osób starszych,
- w wielu przypadkach są naturalną przestrzenią relacji międzypokoleniowych,
- świadczą usługi zaspokajające potrzeby osób starszych.

Dlatego też organizacje pozarządowe powinny być jednym z wiodących partnerów CAS i realizatorów jego zadań.

3.7. Finansowanie

Podstawowym źródłem finansowania działalności Centrum byłby budżet samorządu, gdyż jest to zadanie własne gminy. Gmina może w pewnym zakresie wykorzystać do finansowania CAS środki przeznaczone na zadania zlecone. Przykładem może być poradnictwo dla seniorów, które w części może być realizowane jako praca socjalna lub poradnictwo specjalistyczne w ramach zadań z zakresu pomocy społecznej.

Dodatkowym źródłem finansowania może być także rządowy Wieloletni Program „Senior-WIGOR” na lata 2015-2020, o ile CAS spełni warunki odpowiadające Dziennemu Domowi „Senior-WIGOR lub Klubowi „Senior-WIGOR”.

Wsparcie na działalność CAS można pozyskać także w ramach Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020 oraz Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich.

Potencjalnym źródłem finansowania mogą być również środki z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (Oś II: Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji, Oś IV: Innowacje społeczne i współpraca ponadnarodowa i Oś V: Wsparcie dla obszaru zdrowia) i w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych (np. Oś Priorytetowa VI: Jakość życia, Oś Priorytetowa VIII: Rozwój rynku pracy, Oś Priorytetowa IX: Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem, Oś Priorytetowa X: Edukacja dla rozwoju regionu). W szczególności istotne będą

ASOS 2014-2020

Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej
Osób Starszych na lata 2014-2020

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

środki dostępne na poziomie regionalnym, gdyż w regionach oferta wsparcia działalności na rzecz osób starszych może być największa.

Przedstawiona koncepcja funkcjonowania Centrum zakłada, że dzięki współpracy i koordynacji działań cele CAS będą w dużej części osiągnięte dzięki działalności innych podmiotów, a więc finansowane za ich pośrednictwem również z innych źródeł.

4. Podsumowanie

Zarysowana koncepcja funkcjonowania Centrum Aktywności Seniorów jest wstępną propozycją, jedną z wielu możliwych. W jej ramach możliwe jest także realizowanie różnych wariantów dotyczących realizacji poszczególnych jej elementów, na przykład zakresu zadań Centrum czy też sposobu jego prowadzenia. Ostateczny kształt koncepcji i wybór poszczególnych rozwiązań należy do decyzji podmiotu odpowiedzialnego za funkcjonowanie Centrum i zależy od wielu czynników dotyczących sytuacji osób starszych w społeczności lokalnej, możliwości realizacyjnych podmiotu odpowiedzialnego za CAS oraz potencjalnych partnerów, możliwości i warunków pozyskania dodatkowego wsparcia działalności Centrum.

Niezależnie jednak od wybranej ostatecznie koncepcji, kilka kwestii wydaje się stałych i fundamentalnych dla działalności CAS:

- realizacja Centrum jako zadania własnego gminy i oparcie jego podstawowej działalności na środkach z budżetu samorządu,
- cel długofalowy i cele operacyjne, które niezależnie od konkretnych zadań, powinny być realizowane przez Centrum,
- szerokie otwarcie działań CAS na różne środowiska seniorów oraz na mieszkańców i inne podmioty działające w społeczności lokalnej,
- współpraca z innymi podmiotami działającymi na rzecz seniorów, w szczególności jednostkami gminnymi i organizacjami pozarządowymi,

- umiejscowienie Centrum jako realizatora szerszego planu, programu, strategii działań na rzecz osób starszych w gminie.

Możliwe wydaje się również realizowanie koncepcji CAS w wymiarze powiatowym, co niekiedy może być efektywniejsze niż prowadzenie Centrów przez poszczególne gminy, na przykład jeżeli dotyczy to małych gmin wiejskich z niewielką liczbą mieszkańców. Jednak w takim przypadku działalność Centrum nie może opierać się wyłącznie na samorządzie powiatu, gdyż duża część funkcji i zadań CAS wykracza poza zadania ustawowe powiatu. Choć powiat z kolei mógłby uzupełniać działania CAS np. w zakresie rehabilitacji (powiatowe centrum pomocy rodzinie) czy aktywizacji zawodowej (powiatowy urząd pracy) seniorów. Centrum musiałyby być w wymiarze powiatowym realizowane (i finansowane) wspólnie przez samorząd powiatu i samorządy gminne w oparciu o formę porozumienia lub w formule związku komunalnego albo stowarzyszenia samorządów terytorialnych. Opracowanie formuły takiej wspólnej partycypacji wymagałoby oddzielnego opracowania.